

Степанюк Р. Л., *д-р юрид. наук, проф., професор Харківського національного університету внутрішніх справ,*
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8201-4013>

СТРУКТУРА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Криміналістична наука, як відомо, почала формуватись наприкінці XIX століття як галузь знань щодо застосування досягнень природничих і технічних наук для вирішення завдань кримінального судочинства. У подальшому в різних країнах вона розвивалась за дещо відмінними моделями. У спадок Україні залишилась радянська (соціалістична) модель криміналістики, однією із складових частин якої є криміналістична техніка. При цьому розуміння криміналістики як науки, що має винятково правову (юридичну) природу, та ще й на фоні економічних проблем в державі, призвело до значного відставання рівня криміналістичної техніки порівняно з розвиненими країнами світу.

Сьогодні можна констатувати, що в Україні є значний дефіцит наукової та навчальної літератури, що відображає актуальні світові досягнення найбільш вагомих галузей криміналістичної техніки. У підручниках і посібниках з криміналістики недостатньо висвітлені актуальні положення щодо традиційних її розділів, і, за рідкими винятками, взагалі не подано матеріал з розділів новітніх (нетрадиційних), що створює враження про застарілість всієї криміналістичної науки. Вищевказане, на нашу думку, дозволяє стверджувати, що одним з найбільш важливих завдань подальшого розвитку криміналістики є вдосконалення структури криміналістичної техніки, з огляду на досвід передових країн світу в даній сфері.

До структури криміналістичної техніки у вітчизняній спеціальній літературі прийнято відносити загальні положення, питання кримінальної реєстрації (криміналістичні обліки), судову фотографію та відеозапис, трасологію, судову балістику, криміналістичне дослідження письма, документів, зовнішності людини. До числа нетрадиційних галузей найчастіше включають криміналістичне дослідження матеріалів і речовин, криміналістичну вибухотехніку, фоноскопію та одорологію. Лише в окремих джерелах можна виявити систематизований матеріал щодо техніко-криміналістичного дослідження електронних носіїв інформації, криміналістичного дослідження наркотичних засобів і сильнодіючих, отруйних речовин, ідентифікації за ДНК. Водночас указані галузі нерідко взагалі не згадуються як складові криміналістичної техніки, хоча в сучасній зарубіжній літературі з криміналістики вони є загальноприйнятими, а в правоохоронній практиці є одними з найбільш затребуваних.

Таким чином, в Україні залишаються без належної уваги теоретичні аспекти і прикладні рекомендації з декількох найбільш значущих галузей криміналістичної техніки і давно назріла потреба заповнити ці прогалини.

Передусім, необхідно переглянути внутрішню побудову зазначеного розділу криміналістичної науки з огляду на досвід зарубіжних країн. У цьому сенсі треба підкреслити, що там практично не виокремлюються такі напрями, як криміналістичне дослідження запаху (судова одорологія) та криміналістичне дослідження мікрооб'єктів, тому подальший розвиток цих галузей підлягає додатковому обґрунтуванню.

Разом з тим, на особливо прискіпливу увагу заслуговує напрям криміналістичного дослідження об'єктів на ДНК. З часу розроблення А. Джеффрісом методу ідентифікації особи за ДНК (ДНК-дактилоскопії) минуло вже 34 роки. Цей винахід можна вважати найбільшим світовим досягненням у сфері криміналістики XX століття, і видається цілком логічним, що відповідні положення за рівнем і значенням мали зайняти таке ж місце у криміналістичній науці, як і дактилоскопія століттям раніше. Але в українській криміналістиці спостерігається ситуація, коли увага цій сфері приділяється незрівнянно менша, ніж вона заслуговує. Якщо в зарубіжних підручниках і посібниках з криміналістики (Kriminalistik, Forensic Science, Criminal Investigations, Police Scientifique) зазначена тема подається досить широко, то у вітчизняних її зустріти вкрай важко, що можна пояснити передусім її недостатньою розробленістю у спеціальній літературі.

Для усунення цієї прогалини уявляється доцільним здійснити ґрунтовні наукові дослідження, спрямовані на з'ясування теоретичних і прикладних аспектів криміналістичного дослідження об'єктів на ДНК як розділу криміналістичної техніки. При

цьому треба з'ясувати низку важливих питань. Адже до цього часу немає навіть загальноновизнаної назви цієї галузі (криміналістичний ДНК-аналіз, ДНК-ідентифікація, генетична ідентифікація, геноскопія тощо), не визначено співвідношення криміналістичного та судово-медичного аспектів даної сфери, не розроблено внутрішню побудову відповідного розділу тощо. Потребують узагальнення й удосконалення наукові та практичні положення щодо класифікації слідів злочину та інших об'єктів, що можуть містити ДНК, засобів і методів пошуку об'єктів-носіїв ДНК, їх фотографування, опису в протоколі, вилучення та упакування слідів ДНК, відібрання зразків для порівняльного дослідження, призначення судової молекулярно-генетичної експертизи, методик її проведення та специфіки перевірки, оцінки та використання результатів у кримінальному провадженні.

На відміну від зарубіжної криміналістики, у вітчизняній літературі належним чином не розвивається і такий розділ, як криміналістичне дослідження електронних носіїв інформації. Відповідні положення розглядаються переважно у межах судової експертизи, зокрема, як рекомендації з проведення експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів. Проте, системного уявлення про цю сферу як окрему галузь криміналістичної техніки до цього часу не сформовано, що не сприяє доступності відповідного наукового продукту. Повсюдне застосування електронних технологій у сучасному світі закономірно призвело до їх значного поширення й у механізмах злочинної діяльності. Тому, крім експертних, вельми актуальними є і польові засоби та методи виявлення, вилучення та дослідження цифрових носіїв інформації в діяльності з протидії злочинності.

Ще одним напрямом криміналістичної техніки в зарубіжній літературі визначається судова хімія, особливо в аспекті дослідження наркотичних, сильнодіючих та отруйних речовин. У українських джерелах цей напрям подано далеко не завжди, в межах розділу криміналістичного дослідження матеріалів і речовин. Зміст і структура останнього залишаються досить дискусійними, а відповідні рекомендації переважно стосуються експертних (лабораторних) методів. Уявляється доцільним подальше удосконалення даної сфери криміналістичних досліджень і формування системного уявлення про її об'єкти, завдання та можливості.

Підсумовуючи викладене, відзначимо, що сучасні потреби слідчої та судової практики зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення криміналістичної техніки як розділу криміналістики. Враховуючи досвід розвинених країн світу, уявляється доцільним визнати мультидисциплінарну природничо-технічну природу цієї частини криміналістичної науки і, відповідно, повернутись до трактування всієї криміналістики як науки подвійної (юридичної та природничо-технічної) природи. Це дозволить надати новий поштовх у розвиток саме техніки як природничо-технічної складової криміналістики. Разом із удосконаленням традиційних галузей криміналістичної техніки треба звернути увагу на формування та застосування її новітніх складових частин, особливо, криміналістичному дослідженню об'єктів на ДНК, дослідженню наркотичних, сильнодіючих та отруйних речовин, дослідженню електронних носіїв інформації.

УДК 343.9

Малярова В. О., д-р юрид. наук, доц., професор Харківського національного університету внутрішніх справ,
ORCID : <http://orcid.org/0000-0002-0766-0752>,
e-mail: valeriya0415@gmail.com

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СЛІДОВОЇ КАРТИНИ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Аналіз структурних змін насильницької злочинності свідчить про підвищення ступеня суспільної небезпечності цієї категорії злочинів, особливо на фоні збройного конфлікту на сході України, що призвело до зростання тяжкості заподіюваних ними наслідків.

Обов'язковим елементом криміналістичної характеристики кожного окремого виду злочину є типові сліди як наслідки його вчинення. Вчинення насильницьких злочинів спричиняє виникнення значної кількості найрізноманітніших слідів, які разом з іншими джерелами інформації дозволяють не тільки правильно кваліфікувати вчинене, а й обирати засоби та методи для виявлення, розслідування та запобігання цим злочинам.